

5.2. A két szerző a továbbiakban részletezi az értelmes és hatékony tanulási módszereket, az ezekbe való bevezetést és azt, hogy hogyan dolgozza be magát fokozatosan a hallgató.

5.3. E fejezetben nagyon alapos útmutatót adnak az irodalommal, a könyvvel, mint munkaeszközzel való részletes és sokoldalú bánásmódról, felhasználásról.

DR. KERÉKGYÁRTÓ IMRE

Budapest

Gyermekeink természete

„... a közös természet ugyanis
mindennek a természete, ami van.”

Marcus Aurelius

AZ EGYIK legcsodálatosabb, de egyben legfélelmetesebb dolog *a természet*. Egyrésztől az *a környezet*, amellyel örökös konfliktusban élünk. Szennyezzük levegőjét és vizeit, majd harcolunk a levegő és a víz szennyeződése ellen. Másrésztől *belső világunk*, amely kiszakadt természeti környezetéből, elkülönült tőle, de ha létezni akar, állandó és szilárd kapcsolatot kell teremtenie, tartania vele. Ha természetéről beszélünk, fogalmát nem azonosíthatjuk az anyagi világ rajtunk kívüleső *kétarcú* jelenségeivel, amelyek egyszerre a természet folyamatos építő, romboló munkájának eredményei és alkotó elemei is. Dinamikusan állandóan alakítják önmagukat, és türik, hogy fejlődésüknek öntörvényeibe beleavatkozva az emberek tudatosan alakítsanak rajtuk. Az emberek, akik maguk is egyik alkotó elemük a természetnek, és akik a tagadás tagadásával a *nagy természet* keretein belül évezredek munkájával megteremtették *saját, belső, egyéni természetüket* is. Emellett minden egyéni tagadás hiábavaló. A természet ugyanis tőlünk függetlenül *objektíve* létezik, a mi feladatunk, hogy saját természetünket ne csak *szubjektíve* tudomásul vegyük, hanem környezetünkkel harmóniában fejlesszük, alakítsuk ki. A nevelés minden formája ezt tűzi maga elé célul, mert csak ez teremthet szabadságot az egyén számára, csak így képes vágyai, érdekei, valamint kötelességei és embertársaihoz fűződő viszonyai között megalkotni a József Attila által igényelt „belső harmóniát”.¹

AZ EMBERI TERMÉSZET

Vannak fogalmak, amelyeket nemcsak a köznyelv, de még a tudomány is napoként használ anélkül, hogy *jelentésének pontos meghatározását* igényelné. Ezek a fogalmak épp tartalmi tisztázatlanságuk miatt előbb-utóbb a gyengék menedékévé, hivatkozási alapjává válnak. Ilyen fogalom az *emberi természet* is, amely minden vétség, agresszív megnyilvánulás alól felmentést adhat elkövetőjének. Annak ugyanis *nem ő*, hanem egyszerűen a természete az oka, márpedig arról a klasszikusok is megállapították: „naturam furca expellas, tamen usque recurret”, üzd ki a természetet vasvillával, mégis mindig vissza fog térni. Szocialista pedagógiánk alapelve, hogy

¹ *Holbach* Művei. A természet rendje. Bp. Akad. 1954. p. 10. „Mivel nem ismerte saját természetét (ti. az ember) ... ezért esett rabszolgaságba.”

minden ember nevelhető. Erről nem illik tehát vitatkozni. Ugyanakkor meg lehet kerülni a problémát, ha a gyermekek természetére hivatkozunk, s azt mondjuk: nevelni ugyan mindenkit lehet, csak éppen a természetét vagyunk képtelenek megváltoztatni.²

Az ember valóban a természet egyik alkotó eleme, *természeti lényként* lép be a világba. Ennyiben jogos minden olyan megállapítás, amely szerint az ember egész életében „a természettől kiszabott utat” járja, s talán még az is elfogadható, hogy „a közös természet... mindennek a természete, ami van”.³ A világban elfoglalt helyünket legtömörebben Holbach fogalmazta meg: „Az ember a természet alkotása, a természetben létezik, alá van vetve törvényeinek, ... maga is egyik része”, mechanikus szemléletének érvényesítésével azt is hozzá fűzve, hogy ezektől a törvényektől „nem szakadhat el még gondolatban sem”.⁴ Állításával egyelőre csak Engels szavait szegezzük szembe. Ezek szerint ugyanis a kéz specializálódása, a szerszámkészítés, s vele a sajátos emberi tevékenység megjelenése, az ember *átalakító visszahatása* a természetre, az agy fejlődése minőségi ugrást jelentett a világban, megjelent az ember, akiben „a természet tudatára ébred önmagának”.⁵

Az embert, mint természeti lényt *természeti sajátosságai* jellemzik. Ezek közül a legjelentősebbek, hogy

a) életfeltétele a környezetével kialakult folyamatos *anyagcsere*,

b) cselekvéseit, tevékenységeit *szükségletei* vezérlik,

c) cselekedetei segítségével *reagál* minden hozzá érkező ingerre, illetve reagálásra igyekszik *kényszeríteni* környezetét. Csehov egyik hőse mondja: „a szerves szövetnek, amíg életképes, minden izgalomra reagálnia kell. És én reagálok! A fájdalomra ordítással és könnyel válaszolok, aljasságra fölháborodással, ocsmányságra undorral.” Marx fogalmazta meg a legkifejezőbben az ember ilyen kétarcúságát, amikor megállapította, hogy az ember egyrésztől tárgyi, érzéki = *szenvedő*, másrésztől pedig szenvedéseit is érzékelő = *szenvedélyes* lény.⁶

d) amiből következik, hogy környezetét nemcsak egyszerűen tudomásul veszi, hanem *ártalmait ellen védekezik is*. Nem véletlen, hogy Selye János az egész emberi természetet a „minden ártalommal szemben védekező mechanizmussal” azonosítja.⁷

A pedagógiában számos tévedés származhat abból, ha ezen a ponton megállunk, s természeti mivoltunkból direkt következtetéseket von le valaki, pl. gyermekeink sikerélmény igényének kielégítésére, szexuális nevelésére. Vannak, akik a gyermek szabadságát ilyen összefüggésben és nem utolsósorban a dekadens polgári pedagógia hatására azzal kívánják biztosítani, hogy az iskola olyan teret nyújtson a tanulóknak, amelyben kielégíthetik spontán vágyaikat, azt csinálhassák, amihez kedvük van, „amit ott és akkor akarnak”. Ha komolyan vesszük az ilyen programokat, el kell fogadnunk egyetemes, mindenkire egyformán vonatkozó érvényüket is. Ez pedig „zöld utat” biztosítana az iskolai és a társadalmi anarchiának, az ököljognak, a dzsungeltörvényeknek.

Hasonló egyoldalúságra utal a biológiai, idegrendszeri öröklöttség szerepének hangsúlyozása. Az utóbbi években ez újra felüti fejét a pedagógiai közvéleményben, gyakran épp merev tagadásának ellenhatásaként. Igaz, ma már senki sem fogalmaz végtelenen. Nem hivatkozik arra, hogy „kutyából nem lesz szalonna”, annál gyakoribb az indirekt fogalmazás: „ilyen gyerekekkel...” képtelenség megvalósítani a szocialista személyiség sokoldalú fejlesztésének magasatos programját.

² L. erre vonatkozólag felmérésünk elemzését.

³ *Marcus Aurelius*: Elmélkedései. Bp. Európa 1974. p. 54, 120.

⁴ *Holbach*: Művei. A természet rendje. Bp. Akad. 1954. p. 7.

⁵ *Engels*: Bevezető a természet dialektikájához. Marx-Engels Művei Bp. Szikra 1949 p. 68.

⁶ *K. Marx*: Gazdasági-fil. kéziratok 1844-ből. Bp. Kossuth 1962. p. 109.

⁷ *Selye János*: In vivo. Bp. Akadémia 1973. p. 37.

Mindezek nem veszik figyelembe, hogy az ember mint természeti lény épp emberi minőségének sajátosságaival el is szakadt a természettől, mindenekelőtt munkája segítségével, azáltal, hogy felismerte törvényeit, és képessé vált arra, hogy azokat a maga céljaira helyesen alkalmazza.⁸ A munka révén az ember megteremtette a társadalmat, s benne önmaga magasabb minőségét: *a társadalmi lényt*. Ez az új minőség nem tagadja az előzőt, magasabb szinten magába olvasztja, egyidejűleg megőrzi és megváltoztatja a természethez fűződő kapcsolatát. Cselekedeteit továbbra is szükségletei vezérlik, de képes ezeket a szükségleteket is fejleszteni, az elsődleges fiziológiai szükségletektől felemelkedik a szociális, morális és intellektuális szükségletek szférájába. Cselekvéseivel továbbra is reagál, illetve reagáltat, de ezeket társadalmi célok, eszmények szolgálatába képes állítani. Nemcsak természeti támadó és védekező mechanizmus irányítja, hanem *szociális, intellektuális és morális szabályozók* (normák, konvenciók, törvények) is. Ez a történelmi, társadalmi fejlődés minden nevelés lehetőségének alapfeltétele, ez teszi reálissá, hogy az embert nemcsak idomítani lehet, célul tűzhetjük magunk elé, hogy *műveltségét* gyarapítsuk, *világnézetét* szilárd alapokra helyezhessük, *jellemét* fejlesszük, *egyszóval személyiségét* bonthatassuk ki. Az embernek ugyanis csak mint társadalmi lénynek lehet műveltsége, világnézete, jelleme. Csak ilyen minőségben beszélhetünk róla, mint személyiségről.

Ebben az összefüggésben válhat világossá, hogy *emberi természetéről* kettős értelemben beszélhetünk, de ezt a kettősséget nem *a vagy-vagy* választási lehetősége, hanem a dialektikus *is-is* szétbonthatatlan kapcsolata jellemzi:

a) egyrésztől az embert, mint a nagy egésznek, az objektív valóságnak, *a természetnek elidegeníthetetlen részét* értjük rajta,

b) másrésztől a legmagasabb rendű létezőt, aki társadalmi fejlődése során ennek a nagy természetnek keretein belül kialakította *saját emberi természetét*, azoknak a tulajdonságoknak, kapcsolatoknak sajátos rendszerét, amelyek őt minden más létezőtől minőségileg megkülönböztetik, s amelyek emberi – tehát egyszerre természeti és társadalmi – lényegéből fakadnak.⁹

Contradictio in se, önmagával való ellentmondás ezért minden olyan törekvés, amely az embert a természetre vagy éppen természetére való hivatkozással a társadalommal, annak normáival kívánja szembeállítani. Az ilyen törekvést egyedül az igazolná, ha elfogadjuk egyes nyugati szociológusok alaptételét is, amely szerint elérkezett az idő, hogy az ember a környezeti ártalmak elleni védekezésül visszamászson a fára (A emberi állatkert, A csupasz majom c. szociológiai munkák, szépirodalmi változata pl. A fára mászó báró). Ez a szociális, morális reakció azonban életidegen nemcsak filozófiánktól, hanem gyakorlati elveinktől, életszemléletünktől is.

Meg kell említenünk, hogy hasonló értelemben szoktunk hivatkozni *egyebek természetére* is. Ilyenkor nem azokat a tulajdonságokat helyezzük reflektorfénybe, amelyek valakit emberré tesznek, hanem azokat a sajátosságokat, amelyek Don Quihottét egyedileg Don Quihotté, Don Juant Dan Juanná, Ludas Matyit Ludas Matyivá, illetve amelyek emberek kisebb-nagyobb csoportját egymáshoz hasonló magatartásra, viselkedési módra készítetnek (pl. állhatatos, makacs, irigy természetű; Természete már ez magyar embereknek. Arany; dzsentri stb.).

Az emberi természet kétarcúságából következik, hogy nem elegendő, ha nyugtazzuk az emberi nem történelmileg megtett útját. A természeti lénytől a társadalmi lényé váláshoz vezető utat mindenkinek *egyedileg* is végig kell járnia. A természeti lény különböző örökségeket hordoz magában: ösztönös félelmeket és agresszivitásó-

⁸ Engels: i. m. A munka szerepe. p. 83.

⁹ Vö. Holbach: i. m. p. 12.; Engels: i. m. p. 68–83.

kat. Móricz Zsigmond sok elbeszélésében épp azzal készíti védhetetlen vádiratot az ellenforradalom Magyarországa ellen, hogy realisan ábrázolja: miközben a kulturális fölény programját hirdette, emberek millióit visszatartotta természeti lény szintükön (Barbárok). A természeti lény fejlődésében döntő szerepet játszanak *öröklött saját-ságok* (DNS-kutatások), a társadalmi lény kibontakoztatásában ugyanezt *a környezeti hatások* töltik be. Ezek viszont nemcsak fejlesztők, de visszazorítóak is lehetnek azáltal, hogy megerősítik az emberekben a természeti szükségletek egyeduralmára vonatkozó hiedelmeket, újabb tápot adnak aszociális törekvéseknek, s felesleges szintben tüntetnek fel előtte minden erőfeszítést, amely önfelismerésükön, önellen-őrzésükön és önszabályozásukon keresztül önmaguk társadalmi lényé nevelésére irányulna. Az „egyszer vagy fiatal” szemlélete érthetően könnyen ejti rabul a társadalmivá válás útján még csak kezdő szakaszokat megtett tanulókat. Legyen szabad ezzel kapcsolatban ismét Holbachra hivatkoznunk. Szerinte ugyanis éppen azért esett a történelem során rabszolgaságba az ember, mert „nem ismerte saját természetét”. Képtelen volt saját érdekei és kötelességei, saját vágyai és embertársi közösségének céljai között harmóniát teremteni, embertársaihoz való viszonyát szabályozni.¹⁰ A modern társadalomban ez vezetett az emberi brutalitás szabad kibontakoztatásához, a fasiszta ideológiához. Bár nagyon igaz Ancsel Éva szép megállapítása, hogy épp ennek megnyilvánulásai teremtették meg a legbeszédebb ellenbizonyítékokat is: „A jelképpé vált földrajzi nevek (Auschwitz stb.) nemcsak mértéktelen brutalitásról vallanak, hanem ugyanakkor az emberi ellenállás és az értékek elpusztíthatatlanságának is bizonyosságai.” A Radnóti sors és magatartás kettőssége ez, egyik oldalon „az örök”, akik a költőt kísérik az erőltetett menet útján, a másikon a költő, aki őrei puskatus-biztatásai közben is hexametereket alkot. Épp az ilyen kettősség a legvitathatatlanabb bizonyítéka „az emberi természet visszavonhatatlanságának”.¹¹

A HUMANIZÁCIÓ

HOSSZÚ történelmi, társadalmi fejlődés eredményeként az ember természetévé vált, hogy műveltté lehet, világnézetet alakíthat ki, jellemet formálhat, önmagához, természeti, társadalmi környezetéhez értelmileg, érzelmileg viszonyulhat, a tagadás tagadásával magasabb szintre emelheti természeti létét; humanizálódhat, a szó igazi értelmében ember lehet belőle. Az ember ebben a hosszú humanizálódási folyamatban alakította környezetét, emberiesítette; túllépett szükségletein, és álmait is megvalósította. Széppé, értelmessé, emberivé tette a világot. A biológiai párázástól eljutott a szerelemig, a kuckóépítéstől a fejlett lakáskultúráig, a tagolatlan jeladástól a költészetig, „a szép magyar beszédig”. Megalkotott mindent, amit a polgári dekadencia reakciós úton újra rúttá, értelmetlenné, embertelenné szeretne visszafejlesztetni. Nyers realizmusával a technizáció nevében feleslegesnek szeretne minősíteni, ami „csak” szép, jó és igaz. Hirdeti, hogy „minden kultúra csakúgy, mint szorgos kritikája: szemét”;¹² a világ a Sötétség Korszaka felé hanyatlik,¹³ minden humanizmus értelmetlen, csak a manipuláltan fejlődő fogyasztói szükségletek kielégítésének van értelme az életben.¹⁴

A humanizáció – ez ember társadalmi lényévé válása, s benne magasabb szükségleteinek, törekvéseinek kibontakozása, társadalmi, etikai, esztétikai normáinak

¹⁰ Holbach: i. m. p. 10.

¹¹ Ancsel Éva: A megrendült öntudat mítoszai. Bp. Kossuth 1974. p. 101.

¹² Theodor Adorno: Negative Dialektik. Frankfurt 1966. p. 357.

¹³ John Rex: Sociology and Demistification of the World. London and Boston 1974.

¹⁴ Rinascita 1974. IX. 24.

megteremtése – minőségi változást jelentett az ember természetében. A történelmi fejlődés egymástól időben távol eső pontjáról idézhetjük *Cicerót*: „est autem virtus nihil aliud, quam in se perfecta et ad summum perducta natura... az erény nem más, mint önmagában tökéletes és teljesen kifejlődött természet”,¹⁵ és *Rubinsteint*: „a jellem bizonyos mértékig nem mindig tudatosult és elméletileg nem mindig megfogalmazott világnézet, amely az ember természetévé vált”.¹⁶

Nem elég azonban tudomásul vennünk, hogy az emberiség már megtette ezt az utat. Eredményeit génjeink nem hozzák magukkal, minden egyes embernek *egyéni*leg kell eldöntenie, él-e a mindenki számára adott lehetőséggel. Egyéni választását környezete befolyásolja, éppen ezért hibás minden olyan megállapítás, amely szerint egyik vagy másik gyermek természete rossz. Helyesen azt mondhatjuk, hogy családi, környezeti hatásai gátolták meg abban, hogy *valódi emberi természete kibontakozzék*. Retardáltan megrekedt kezdetleges biológiai szinten, nem vált társadalmi értékűvé. A nevelés alapfeladata, hogy a szocializáció és a humanizáció folyamatán vezesse végig a gyerekeket. Iskola és iskola között ma még *lényeges különbségeket* teremt, hogy a falai közé kerülő tanulók különböző szintet hoznak magukkal. Az 1972-es párthatározat egyik feladatként jelöli meg ezeknek a különbségeknek a megszüntetését. Ennek a feladatnak az iskolák csak akkor tehetnek eleget, ha nem mentik fel magukat munkájuk alól a „megváltoztathatlan természetre” való hivatkozással.

A nevelés végső soron az emberek *cselekvési módján* kíván változtatni. Cselekvéseink emberi cselekvések, éppen ezért különböző öröklött és szerzett tulajdonságok játszanak szerepet bennük.

<p><i>A gyermek öröklött tulajdonságait:</i> alkati, szervi, idegrendszeri, mentális, pszichés stb. dispozícióit</p>	<p><i>környezetének hatásai</i> családja, baráti köre, a tömegkommunikáció, az iskola stb. <i>megerősítik vagy gyengítik</i></p>	<p><i>s így kialakulnak benne cselekvéseinek</i></p> <table border="1" data-bbox="635 833 1050 1002"> <tr> <td data-bbox="635 833 847 1002"> <p><i>ösztönzői és szükségletei, érdekei, tendenciái, indulatai stb.</i></p> </td> <td data-bbox="847 833 1050 1002"> <p><i>fékezői, műveltsége, világnézete, magatartása, jelleme</i></p> </td> </tr> </table>		<p><i>ösztönzői és szükségletei, érdekei, tendenciái, indulatai stb.</i></p>	<p><i>fékezői, műveltsége, világnézete, magatartása, jelleme</i></p>
<p><i>ösztönzői és szükségletei, érdekei, tendenciái, indulatai stb.</i></p>	<p><i>fékezői, műveltsége, világnézete, magatartása, jelleme</i></p>				
<p>(ösztönző + fékezői szabályozók)</p>		<p>kölcsönhatásukra szokásai, viselkedési módja.</p>			

Az iskolai nevelés sajátos problémáit az idézi elő, hogy:

a) nagyon sok gyermek *fékező szabályozók* hiányával kerül az iskolába (deviáns, a-, illetve antiszociális magatartással, erkölcsi, társadalmi normák ismerete nélkül),

b) többségük továbbra is *bennmarad* a retardáltságot, sérülésüket előidéző családi stb. környezetben, s ezért számukra az iskola naponként építi Déva várát (másnapra leomlik minden),

c) a tömegkommunikációból és az utcai hatásokból mindent magukba szívnak, ami negatív *beállítódásukat* erősítheti,

d) a dekadens polgári tudomány hatása alá kerülő különböző elméleti munkák (nevelélméleti, szexualpszichológiai stb.) viszont *marxista kritika nélkül átveszik, és hirdetik* azt a téves tanítást, hogy a nevelésben tilos a fékező szabályozók (regulációk) megerősítése, holott enélkül a humanizáció merő képtelenség.

¹⁵ *Cicero*: De legibus cap. 1.

¹⁶ *Rubinstein*: Az általános pszichológia alapjai. Bp. Akad. 1974. 3. kiadás II. kötet p. 1028.

A humanizáció ugyanis éppen azt jelenti, hogy az ember fékező szabályozókat épített ki, amelyek képessé teszik, hogy önös szükségleteit, érdekeit *alárendelje* a társadalom szükségleteinek, érdekeinek; ösztönös önmegvalósítását társadalmi eszmények szolgálatába állítsa; képes legyen arra, hogy ne csak a természet erőin, hanem *önmagán is uralkodjék*. Az egész emberiség, s benne az egyes ember is döntéseiben túllép a *neki* hasznos, élvezetes, kellemes és jó kategóriáin, föléjük emeli a társadalmilag igazat, helyeset, és életét nemcsak vegetatív éli, hanem tartalmassá, széppé, értelmessé kívánja tenni.¹⁷

A humanizált ember nemcsak saját fájalmát érzi, de osztozni tud másokéban is; önuralmával nyüzsités nélkül képes elviselni bajait, de Thomas Mannal lázad a társadalmi bajok, igazságtalanságok ellen (Mario és a varázsló). Érvényesülni szeretne, de ennek érdekében képességeit és teherbírását, és nem könyökeit használja eszközül. *Sikerélményekre* van szüksége, de felismeri, hogy nem bármilyen, csak a társadalmilag, etikailag helyes tettei vezetnek sikerhez. Mindennek kialakulásában jelentős szerepe van az iskolának, amelynek szembe kell szállnia azokkal a tőlünk idegen, pedagógiánkban mégis terjedő nézetekkel, amelyek torzítva *általában* beszélnek sikerélményekről, antidialektikusan elszakítva tőlük párjukat: *az iskolában és az életben minden társadalomellenes, társadalmi, etikai normát sértő cselekedetnek kudarcot kell szenvednie*. Nem tekinthetjük ugyanis természetesnek az önzés, az erőszak, az agresszivitás, az amoralitás megnyilvánulásait, a fegyelemsértést, a pedagógusokkal szemben megnyilvánuló tiszteletlenséget, az ösztönlény primitív megnyilvánulásait még akkor sem, ha *a liberális közvélemény* egyes harsogó képviselőitől nemcsak egyetértést élveznek, de még ösztönzést is kapnak. A sokat emlegetett, de oly ritkán tetten ért fellazítási politika behatólasi kísérleteit kell ezekben látnunk. Ez motiválja azokat is, akik pedagógiai antagonizmussal azt hirdetik, hogy az iskolában akkor érezheti igazán szabadnak, boldognak önmagát a gyermek, ha ott „azt teheti, amit akar”.

A nevelés gyakorlatában különös súlyt kap a humanizáció *a családi életre nevelés* programjának bevezetésével. Életünknek ez az egyik olyan területe, amelyen a természet hibás értelmezésével a legsúlyosabb tévedéseket lehet elkövetnünk. Az embert ebben a vonatkozásban is az emeli az állatvilág fölé, hogy *szexualitása emberi szexualitás*. Nemcsak biológiai, de társadalmi jelenség is. Tévednek ezért, akik – többnyire a pedagógián kívül eső területeken – az osztályfőnöki órák feladatát *a komplex nemi nevelés helyett* biológiai szexuális felvilágításra kívánják szűkíteni. Ez ellen egyébként épp a legközvetlenebbül érdekelt ifjúság tiltakozik a legélesebben.¹⁸ Ifjúságunk a családi, környezeti és tömegkommunikációs (elsősorban polgári sorban társadalmi, etikai iránytűt vár pedagógusaiktól. Semmiesetre sem azt, hogy az eddig minden tilos görceit az ezután minden „kötelezői” (szexuálpszichológiai erőszak manipulálásával) váltsák fel. A tiltásokat né parancsok és engedékeny rábeszélések helyettesítsék. A természeti és társadalmi lény dialektikájával arra mutatunk rá, hogy *a természetes dolog is természetellenessé válik, mibelyt átlépi a maga mértékét* (s ebben az összefüggésben mértéken nem mennyiségi, hanem minőségi mutatót értünk). Az emberi szexualitás mértéke: az egyenlőség, kölcsönösség, a felelősség. Az, hogy az emberben csak társát lássa, és sohase eszközt, amelyet hazug szavakkal, erőszakos cselekedetekkel, esetleg nyílt vagy burkolt anyagi javakkal (lakás, prémium stb.) megszerezhet magának. A humanizált szexualitás biológiai jelenség,

¹⁷ Walter Hollitscher: Az ember a tudományos világképben. Bp. Gondolat 1971.

¹⁸ Vö. *Ifjúsági Magazin* 1975. szept.–nov. ilyen tárgyú írásai!

regények, filmek, egyes tv-programok) modellek ellentmondásos zűrzavarában első-

de több is, mert érzelmek szövik át, a benne részt vevő emberek nem csupán testileg kívánják egymást birtokba venni, de egész személyiségükkel hatnak egymás személyiségére. A jó családi élet legbiztosabb alapja a szexualitás emberi szemlélete és megítélése.¹⁹ Helyes közösségi szokások kialakítása, pl. a koedukált osztályokban a fiúkat kell udvariasságra nevelni, s nem a lányokat „fiúsítani”. Meg kell értetni a tanulókkal, hogy csak a társadalmilag hazug konvenciók ellen jogos a lázadásuk. S amilyen természetes, hogy *magaviseletük* van, épp olyan természetesellenes, ha elhelyett *magamutogatásukkal* tetszelegnek. A régi illemszabályok számos tiltása és előírása elavult, de szeméremre szuverénitásuk védelmére nekik is szükségük van. A nyilvános helyen történő csókolódzás, ölekezés nem az idősök megbotránkoztatása, hanem társuk nyilvános degradálása. Az emberi szuverénitás szükséglete, igénye követeli, hogy:

- minden ember *magá döntessen sorsa felett*, ne kelljen átélnie a kiszolgáltatottság, a testi, lelki erőszak különböző helyzeteit, még családjában és az iskolában sem,

- maga határozhassa meg *a másik emberhez való közelségének a mértékét* (ezért tartózkodjék öltözékben, viselkedésben a feltűnő fel- és kihívásoktól; ezért irritálja minden erőszakos közeledés),

- kellő *határt von* külső és belső szférái között (főnökét pl. tiszteli, ha tiszteletre méltó, másképp csak tudomásul veszi, szeretni egyik esetben sem köteles; intimitásait nem viszi piacra; *nem akar senki eszközévé degradálódni*),

és tudja, hogy amilyen mértékben lépi át ezeknek a társadalmi konvencióknak a határvonalát, olyan mértékben mond le személyiségének védelméről (kiszolgáltatja önmagát). A konvencióknak az a szerepük, hogy életünk ellenmondásaiban *egyen-súlyt teremtsenek*, nélkülük a dolgok kusza értelmezése válna uralkodóvá, hiszen ami nekem fenséges, az másnak nevetséges lehet.²⁰ A humanizálódás éppen ezért nemcsak társadalmi, hanem egyéni érdek is.

EGYÉNI TERMÉSZET

MINDEDDIG az emberi természet általános jellemzőit vizsgáltuk, és nem kerestünk feletlet arra, vajon jogos-e *egy-egy emberről* megállapítanunk, hogy dolgos – lusta, hirtelen – megfontolt, gondolkodó – ábrándozó, támadó – félnék, szerény – agresszív stb. természetű. Kérdésünkre csak akkor válaszolhatunk, ha előbb felidéz-zük, hogy legegyszerűbb szavainknak is több jelentésük van.²¹ Ez a megállapításunk ugyanis csak relatíve kapcsolódik mindahhoz, amit az emberi természetről mondtunk. Átvittem azt fejezzük ki vele, hogy fejlődése, nevelkedése során valakiben anynyira rögződött valamilyen *szokás, tulajdonság vagy viselkedési mód*, hogy *már lényegévé vált*, s egymaga is lehetővé teszi másoktól való elkülönítését, megkülönböztetését. Ezek tehát nem egyszerűen embervoltának tartozékai, egyéni erényei vagy torzulásai. Az egyéni természet az *általános különös és egyedi formája*. Az emberi természet jellemzője, hogy:

a) passzív, amennyiben mindig, egész életében *rászorul más személyekre* (szülők, barátok, tanárok, orvosok, közösség és közönség) és *dolgokra* (élelem, ruházat stb.). Különös, illetve egyedi lehet passzivitásának foka: visszahúzódozó, emberkerülő stb.

b) Ugyanakkor az ember valamennyi élőlény közt a legaktívabb. Szükségletei erős *törekvéseket* indítanak benne, hogy kielégítse őket. Mindenekelőtt állandóan

¹⁹ Dr. Bacsó Jenő: Házasság – Család – Gyermek. Magyar Nők Orsz. Tanácsa 1975. p. 56.

²⁰ Karl Leonbard: Biológiai pszichológia. Bp. Medicina 1968. p. 204.

²¹ A kisbaba jár. – Nekem a Népszabadság jár. – Jár még tíz Forint! – Jár az órad? – Ne jártasd annyit a szádat!

fejleszti szükségleteit, de különös, illetve egyedi, hogy ez a több élelemre, nagyobb lakásra, gépkocsira irányul, vagy magasabb társadalmi, intellektuális, etikai, esztétikai célokat tűz maga elé.

c) Ebből következik, hogy az emberi természet „*ront vagy javít, de nem benyél*”, különös, illetve egyedi, hogy tevékenységének milyen az iránya, intenzitása és jellege: a robottól a szenvedélyes dolgozóig, a munkakerülőtől a munka lázában égőig a hajcsártól az együtt dolgozóig.

d) Emberi természetünk igényli, hogy *munkánkat és annak értékeit mások elismerjék*, de ismét különös vagy egyedi, hogy ezért tetszelgők, pózolók vagy szerényen alkotók leszünk-e. Szélső értékek állnak megvalósítási lehetőségként minden ember előtt, hiszen mindegyikből válhat szükség esetén hős, mártír vagy megalkuvó, sőt áruló is.

e) Az emberi természetre jellemző az is, hogy *teherbírása* minden élőlényét felülmúlja. Fizikai erejét gépekkel képes megsokszorozni, pszichésen pedig még önmagát is képes felülmúlni. Abban már neveltetésének van döntő szerepe, hogy ilyen lehetőségekkel „*anyámasszony katonája*”, ingadozó nádszál vagy a szocialista munka hőse válík-e belőle.

f) Természeténél fogva kívánja és élvezzi az ember *az örömet, a jókedvet, a derűt*. Különös vagy egyedi, hogy miben keresi, és találja meg. Egyéniségének zabolátlan kiélésében, mások feletti gúnykacajban vagy belső harmóniájának kiépítésében és kisugárzásában.

g) Az embert természeténél fogva *nézetei, elvei* vezérlik. Különös vagy egyedi, hogy valaki csak tanul, vagy műveli is magát. Az egyik minél többet szeretne birtokolni a tudásból, hogy kizárólag egyéni hasznát növelje. A másik helyét szeretné jobban megérteni és megtalálni az emberiség közösségében. Hogy megállhassa azt. Különös vagy egyedi, ha valaki elzárja maga elől a forrás tiszta vizét, mert se tanulni, se önmagát művelni nincs kedve és igénye.

h) Az ember természete *a felelősség vállalása*, s ennek nem mond ellent, ha egyesek jobban szeretnek kibújni alóla. Sokan csak a dolgokért éreznek felelősséget, kevésbé önmagukért és embertársaikért, akiknek életébe éppen ezért könnyedén avatkoznak be. Társadalmi lényünk minőségét elsősorban felelősségtudatunk határozza meg.²²

i) Az emberi természet *tudattal rendelkező* természet, s ez nem utolsósorban azt is jelenti – mint láttuk –, hogy az ember az ingerek és a válaszok közé tudati kontrollt, fékeket képes beiktatni. Ezek a fékek nem gátolják, inkább magasabb fokon biztosítják természetünk kiteljesedését, még akkor is, ha különösen vagy egyedileg egyesek egész érzelmi világunkat „*meghatározott mirigyek működésére*” vezetik vissza.

Egyéni természetünk tulajdonságai, sajátosságai beépülnek a személyiségünkbe. Minél hosszabb ideje határozták meg az egyén viselkedési, reagálási módját, annál nehezebb feladatot jelent megváltoztatásuk. Minél jobban nyerek meg velük a gyerekek a szülők, a környezet tetszését, annál reménytelenebb, hogy az iskola fáradozásai sikerhez vezessenek. Ilyenkor a társadalmi közvélemény megváltoztatására lenne szükség, ehhez pedig a tömegkommunikációs eszközök (sajtó, tévé, rádió) segítségére. Ezek a rossz természetűnek bélyegzett gyerekek társadalmilag, pszichésen betegek, mégpedig többnyire az otthoni elkényeztetés vagy elhanyagoltság hatására. Fogékonyabbak a negatív hatások befogadására. Az iskolának *kellene* meggyógyítaniuk őket. Valóság akkor lesz ebből az óhajból, ha a beteg szülei itt sem kifogásolhatják, hogy néha a legjobb orvosság – keserű.

²² *Siskin*: A marxista etika alapjai. Bp. Kossuth 1964. p. 547.